

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРИЧИНИ ТА НОВІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Павленко Тетяна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Відкрита збройна агресія Російської Федерації (далі – РФ) 24 лютого 2022 року проти України, на превеликий жаль, не зупиняє вчинення кримінальних правопорушень, які були розповсюджені в нашій державі до цих трагічних подій. Домашнє насильство й досі залишається одним з тих негативних явищ, які під час війни, скоріше, посилюються аніж навпаки. Разом з тим, з початком повномасштабного вторгнення характер цього явища зазнав деякого корегування.

Слід зазначити, що 20 червня 2022 року, лише після початку збройної агресії РФ проти України, Верховна Рада України ратифікувала Стамбульську конвенцію [1], яка є золотим стандартом прав жінок, що є частиною прав людини та європейських цінностей, 21 червня цього ж року Закон про ратифікацію підписав Президент, і 1 листопада 2022 року ця конвенція набрала чинності для України. Положення Конвенції передбачають, що права та інтереси потерпілих від насильства мають бути в центрі уваги незалежно від перебігу обставин в державі, що зобов'язує відповідні органи, установи до координованої співпраці між собою та з громадськими організаціями.

До початку війни РФ проти України від домашнього насильства в нашій державі страждало орієнтовно 1,8 мільйона жінок. Ця цифра зростає щороку. Так, у 2021 році зафіксовано на 56% більше звернень з приводу домашнього насильства в порівнянні з 2020 роком.

Разом з тим, згідно аналізу даних вчинення домашнього насильства у перші місяці повномасштабного вторгнення РФ в Україну, зафіксованих випадків домашнього насильства стало менше порівняно з попередніми роками. Зокрема, у першому півріччі 2022 року у порівнянні з першим півріччям 2021 року зафіксовано на 27,5% менше звернень до Національної поліції України з приводу домашнього насильства. У період з 01.01.2022 року по 30.06.2022 року Офіс Генерального прокурора зафіксував на 56% менше кримінальних проваджень в контексті домашнього насильства у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року [2]. Перше, що спадає на думку, коли дивіться на таку статистику, що начебто ситуація з проявами домашнього насильства з 24 лютого 2022 року покращилася. Насправді ж, як зазначають експертки Аналітичного центру ЮрФем, такі статистичні дані навпаки дозволяють припустити, що люди не звертаються по юридичну допомогу

через бар'єри, зумовлені війною. Тож, спробуємо виокремити характерні ознаки, причини та нові виклики, з якими стикаються жертви домашнього насильства під час війни.

По-перше, потерпіла особа може сама нівелювати проблему домашнього насильства. Адже, «не на часі», в країні війна, у держави і так багато серйозніших проблем, аніж протидія домашньому насильству. А відтак, жертва не звертається по допомогу.

По-друге, постраждала особа може проявляти певну пасивність, оскільки не вірить в дієвість заходів, які мають застосувати уповноважені органи та особи. І цьому, нажаль, є певне підґрунтя. Так, незважаючи на те, що відсоток справ, в яких суди задовольняли заяву про видачу обмежувального припису, є вищим у порівнянні з тими, в яких суди відмовляли у його видачі (у 43,75% справ суди задовольняли заяву повністю, у 38,75% – задовольняли частково, а в 17,5% – відмовляли повністю), спостерігається тенденція, що суди приймали рішення про видачу обмежувального припису саме у тих справах, де були докази притягнення особи до відповідальності за домашнє насильство раніше. Натомість у тих справах, де такі докази відсутні, суди зазвичай відмовляли через мотивування, що сам факт звернення в правоохоронні органи не може свідчити про вчинення домашнього насильства [2]. **Але рішення про видачу обмежувального припису виноситься на підставі оцінки ризиків, тобто оцінювання ймовірності повторного вчинення насильства.** Те, що кривдника поки не притягали до відповідальності за домашнє насильство, не може бути підставою для відмови у винесенні припису за умови наявності інших доказів (звернення в правоохоронні органи, наявність свідків, складені протоколи про вчинення правопорушення).

По-третє, потерпіла особа може бути обтяжена вирішенням інших нагальних потреб, що зумовлені війною: безпека, житло, нове місце перебування, нове оточення. А відтак, не звертається до правоохоронних органів за фактом вчинення домашнього насильства.

По-четверте, жертва вперше саме під час війни стикається з проблемою домашнього насильства. Це може бути пов'язано, наприклад з тим, що особа-кривдник пішла до лав ТРО, отримала зброю, а разом з тим і певне відчуття влади, і вчиняє домашнє насильство відносно членів своєї родини, або такі діяння може вчиняти особа, яка повернулася з лінії бойових дій. Потерпіла особа в такому випадку може не звертатися до правоохоронних органів, перше, через власну віру у те, що це одиничний випадок і таке більше не повториться, друге, через жалість до кривдника та виправдовування поведінки кривдника посттравматичним синдромом чи агресією, пов'язаною з війною, третє, через страх того, що їй просто не повірять, що захисник України вчиняє домашнє насильство.

По-п'яте, домашнє насильство на тимчасово окупованих територіях або у сірій зоні / території ведення активних бойових дій. Тут жертва стикається ще й з проблемою відсутності доступу до тих базових послуг, які надають на

підконтрольній Україні території. У сірій зоні, або в зоні ведення бойових дій, яку контролюють наші військові, українські правоохоронні органи працюють, проте не так оперативно, як у більш безпечних регіонах [3]. Якщо людина постраждала від домашнього насильства в сірій зоні або на території ведення активних бойових дій, вона може звернутися до Національної поліції України через електронний канал комунікації pg.npu@police.gov.ua. У випадку, коли постраждала від домашнього насильства особа перебуває на тимчасово окупованій території, вона може звернутися по допомогу через електронні канали комунікації: pg.npu@police.gov.ua (Національна поліція України), conflict2022.ua@gmail.com (Офіс Генеральної прокуратури України), callcenter@ssu.gov.ua (Служба безпеки України). Проте, це можливе лише за умов наявності стабільного Інтернет з'єднання. Крім того, ми маємо бути свідомі того, що реакція на таке звернення уповноважених органів на тимчасово окупованих територіях є, м'яко кажучи, обмеженою.

По-шосте, з початком війни можемо спостерігати нові ситуації проявів домашнього насильства. Так, наприклад, наразі маємо ситуації, коли літні люди, які прихистили родичів, що постраждали від війни, потерпають від економічного, психічного, фізичного насильства з боку таких родичів. Знову ж таки, потерпілі можуть не звертатися за допомогою через той факт, що кривдники є постраждалими від війни та внутрішньо переміщеними особами. Ще один приклад, українці, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року та проживають у місцевих мешканців, потерпають від домашнього насильства з боку осіб, що їх прихистили. Проблема полягає в тому, що за таких умов громадяни України не знають ані місцевого законодавства, ані порядку звернення по допомогу. Разом з тим, варто пам'ятати, що домашнє насильство як законодавче поняття може відрізнятися в різних країнах, але в будь-якій європейській державі в принципі насильницькі дії не є дозволеними, тобто їх заборонено застосовувати проти будь-якої людини, і не має значення, чи це громадянин цієї країни, чи це особа без громадянства, чи це іноземець. Крім того, у більшості європейських країн існує універсальний номер служби екстреної допомоги **112**, де є оператори, які володіють українською та/або російською мовами. За цим номером можна подзвонити й пояснити проблему, після чого на виклик приїде поліція і прийме заяву [3]. Крім того, жінки, які виїхали за кордон після початку війни, задля убезпечення себе та дітей, наразі стикаються зі сталкінгом¹ з боку своїх партнерів. Це може проявлятися, наприклад, у жорстких вимогах повернутися в Україну під тиском спричинення шкоди близьким, що перебувають в Україні. В нашій державі сталкінг присутній, але, на жаль, він

¹ Сталкінг - є проявом насильства, а саме психологічного, що полягає у нав'язливому переслідуванні потерпілої в реальному житті та онлайн, кривдник нав'язливо вимагає її уваги [4].

не врегульований у законодавчій сфері. Як зазначалося, Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію, але національне законодавство на даному етапі поки що ще не відповідає всім її нормам, зокрема, і що стосується stalkingу.

По-сьоме, у період війни спостерігаються певні особливості, що пов'язані з розглядом судами справ про домашнє насильство. Наприклад, в перші місяці повномасштабного вторгнення суди розглянули набагато менше справ, пов'язаних з домашнім насильством, у порівнянні із періодом часу, коли вже пройшло декілька місяців війни. Так, у березні 2022 року у проаналізованих областях України (Полтавська, Черкаська, Сумська, Одеська, Запорізька, Чернігівська, Львівська, Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Волинська) винесено 572 постанови про притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства, а вже в червні – 1584, що на 73% більше [2]. Це свідчить про те, що в перші місяці війни люди менше зверталися за судовим захистом, а суди розглядали переважно справи, які потребували невідкладного розгляду.

Слід пам'ятати, що домашнє насильство в умовах війни не зникло, воно не стало менш розповсюдженим, пов'язані з ним проблеми, які мали місце у мирний час, залишилися, натомість додалися й нові, зумовлені війною.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Ратифіковано із заявами Законом [№ 2319-IX від 20.06.2022](#). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
2. Марта Змисла Домашнє насильство крізь призму війни. *Українська правда*. 29 листопада 2022 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>
3. Марія Санатарчук Домашнє насильство в умовах війни: як діяти? *Накипіло*. URL: <https://nakipelo.ua/domashnie-nasylstvo-v-umovakh-vijny-iak-diiaity/>
4. Stalking: про що це? *ЮрФем*. 6 серпня 2021 р. URL: <https://jurfem.com.ua/stalking-proo-scho-tse-article/>

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Плотнікова Аліна, к.ю.н., доцент; доцент кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу, адвокат